

DEDE KORKUT

Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi
The Journal of International Turkish Language & Literature Research
Cilt/ Volume 7, Sayı/ Issue 17 (Nisan/ April 2019), s. 96-109.
DOI: <http://dx.doi.org/10.25068/dedekorkut243>
ISSN: 2147-5490, Mainz-Almanya

Özgün Makale/ Original Article

|| Geliş Tarihi: 19.11.2018
|| Kabul Tarihi: 23.01.2019

Ahmet Mithat Efendi'nin *Arnavutlar-Solyotlar* Adlı Romanında Arnavutluk ve Arnavutlar*

Albania and Albanians in Ahmet Mithat Efendi's Novel Albanians and Soliots

Beste Semiha BAHÇECİ**

Öz

Ahmet Mithat Efendi, eserlerini sadece tek bir coğrafya ya da tek bir millet ile sınırlı tutmaz. Yazar, Osmanlı coğrafyasında her kesimden ve her milletten insanı ele alarak onların yaşam tarzlarını, kültürlerini, gelenek ve göreneklerini okuyucusunun gözleri önüne serer. A. Mithat Efendi, *Arnavutlar-Solyotlar* adlı romanında da Müslüman Arnavutlar ile Hristiyan Solyotları kaleme alır. Farklı koşullarda yaşayan ve farklı dinlere mensup bu iki halkın birbirleriyle olan savaşları, bu savaşlardaki kahramanlıkları Ahmet Mithat için kayda değer özelliklerdendir. Romanda, Tepedelenli Ali Paşa'nın kendi siyasi erki uğruna hem Arnavutları hem de Solyotları ne şekilde hâkimiyeti altına almaya çalıştığı anlatılır. Olaylar, yazarın tarihî bilgi birikimiyle de başarılı bir üslûpla dile getirilir. Bu çalışmamızda, romanda bahsedilen Arnavutlar ile Arnavutluk'un o dönemdeki tarihî ve siyasi durumu ele alınacaktır. Bu bağlamda Arnavut ve Solyot halkının yaşayışları, kültürleri, savaşlardaki başarıları ile gelenek ve görenekleri üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Ahmet Mithat Efendi, Solyotlar, Arnavutlar, Arnavutluk, Roman.

Abstract

Ahmet Mithat Efendi does not limit his works to just one geography or one nationality. He handles people from all regions and all nationalities in large Ottoman geography and shows their lifestyles, cultures, customs and traditions to the reader. In his novel *Albanians-Soliots*, A. Mithat Efendi, narrates Muslim Albanians and Christian Soliots. The wars of these two societies', who live in different conditions and have different religions, with each other and their heroism in these wars are valuable features for Ahmet Mithat. In the novel, how Tepedelenli Ali Pasha struggles to dominate Albanians and Soliots for his political power is narrated. Events are put into words in a successful style with the writer's historical knowledge. In this study, historical and political situation of Albania and Albanians in the

*Bu makale 14-16 Kasım 2013 tarihlerinde Tiran'da düzenlenen "2. Uluslararası Dil ve Edebiyat Konferansı 'Balkanlarda Türkçe' (UDEK)" bilimsel etkinliğinde sunulan bildirinin gözden geçirilerek düzeltilmiş hâlidir.

** Öğretmen, MEB, İstanbul-Türkiye. Elmek: beste_bahceci@hotmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6792-5775>

period mentioned in the novel will be discussed. In this regard, Albanian and Soliot societies' lifestyles, cultures, successes at the wars, customs and traditions will be focused on.

Keywords: Ahmet Mithat Efendi, Soliots, Albanians, Albania, Novel.

Giriş

Avrupanın geçit yolları üzerinde stratejik konumuyla tarih boyunca işgallere uğrayan Arnavutluk (Ana Britannica, 1992, 323) halkı, MÖ 627-600 yıllarında Tuna ve Sova nehirleriyle Venedik arasında yaşayan İlliryalıların soyundan gelir. (Göktaş, 1995, 1). Latince kaynaklarda Aerbanenses ya da Albanenses, Slav kaynaklarda ise Albanoi ya da Arbanasi olarak geçen bu milletin Türkçedeki ismi Arnavuttur. (İzeti, 2005, 518). "İlliryalıların toprakları tarih içinde sırasıyla Alanlar, Vzigotlar, Hunlar, Avarlar, Slavlar, Bulgarlar ve Bizanslılar tarafından işgal edilmiştir. XIII. yüzyılda ise bölgeye Sırpolar hâkim olmuştur." (Coşkun-Ensar, 2000, 16). 14. yüzyılın ortalarından itibaren Türklerin Arnavutluk'a akınlar düzenlediği görülür. (İzeti, 2005, 519). Yaklaşık 500 yıl Osmanlı'nın egemenliğinde kalır, "1466 yılına kadar Arnavutluk Osmanlı idare sisteminde Arnavid ili adı altında bir sancak olarak görülür." (Bilge, 1995, 386). Fatih Sultan Mehmet zamanında İlbasan Kalesi inşa edilir ve burası bir sancak hâline getirilir. Daha sonra Avlonya, Ohri, İşkodra Sancağı kurulur ve buralara Konya'dan getirilen halk ile iskân çalışması yürütülür. (Bilge, 1995, 386). 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında Rusların tahriklerine karşı Arnavutlar yine de Osmanlıya sadık kalırlar. 1912'de Berat Bey'i İsmail Kemal'in öncülüğündeki Arnavutlar, Avlonya'da bağımsızlıklarını ilan ederler. 1913'te toplanan Londra Konferansı ile de Arnavutluk, bağımsız bir devlet olarak kabul edilir. (İzeti, 2005, 519). Yüzyıllar boyunca Osmanlı egemenliğinde yaşayan Arnavut halkı, gerek 1789 Fransız Devrimi'nin getirdiği özgürlük, insan hakları ve milliyetçilik gibi kavramların etkisiyle; gerek de Batılı devletlerin asırlarca Haçlı siyasetinin bir neticesi olarak Balkanları isyana teşvik etmesi ile Arnavutluk, bağımsız bir devlet hâlini alır. (Bayraktar, 2007, 72).

Arnavutluk'un Doğu ile Batı arasında bir köprü niteliği taşıması, ülkenin hayli önemli bir konuma gelmesine neden olur. Arnavut kültürü, hem Doğu hem de Batı ile kültürel etkileşim içerisinde olmuştur. (Likaj, 2012, 402-403). Çok farklı siyasi otoritelere evsahipliği yapan ve yüzyıllar boyunca farklı milletlerin işgaline uğrayan Arnavutluk, ister istemez her millet ve toplumdaki kültürel anlamda etkilenir. Bu etkileşim daha çok Batı ile olsa da Doğu'dan olan kültür etkileşimi de göz ardı edilemez.

Şemseddin Sami'nin Kâmûsü'l-A'lâm'da dediği gibi Arnavutlar, "zeki ve kabiliyetli olduklarından hem Osmanlıda hem de diğer devletlerde yaşayan Arnavutlar arasından büyük âlim, şair ve devlet adamları çıkmıştır." (Sâmi, 1314). Osmanlı'da Gedik Ahmet Paşa, Pargalı İbrahim Paşa, Kemankeş Kara Mustafa Paşa, Köprülü Mehmet Paşa, Alemdar Mustafa Paşa, Kavalalı Mehmet Ali Paşa gibi otuz iki devlet adamı ile Şemseddin Sami, Mehmet Akif Ersoy gibi edebiyat ve fikir adamları yetiştiren Arnavutluk ile Osmanlı, yüzyıllar boyunca yakın bir ilişki içerisinde olmuştur. Unutulmamalıdır ki, Osmanlı'nın devletten imparatorluğa yükselişinde bünyesinde barındırdığı birçok unsurdan aldığı gücün yanında Arnavutluk'un da büyük yararlılıklar sağlayan devlet ve bürokrat adamlarının varlığıdır. (Kuzucu, 2012, 309).

Devrinin önemli yazarlarından ve fikir adamlarından biri olan Ahmet Mithat Efendi, Türkler ile Arnavutların bu yakınlığını tarafsız bir şekilde gözlemlemiş, tarihî bilgi birikimiyle de *Arnavutlar-Solyotlar* adlı romanını kalem almıştır. Bu çalışma; *Arnavutlar ve Arnavutluk, Tepedelenli Ali Paşa, Solyotlar* başlıkları altında incelenecektir.

1. Arnavutluk ve Arnavutlar

Fransız İhtilali'nin tüm dünyaya yaydığı özgürlük, eşitlik, insan hakları, milliyetçilik gibi düşünceler, kuşkusuz tüm Avrupa'yı olduğu gibi Arnavutluk'u da etkisi altına alır. XIX. yüzyılın ilk yarısından itibaren Balkanlarda başlayan hareketlilik Arnavutluk'u da etkiler. "Balkan Müslümanları arasında en büyük nüfusa sahip olan Arnavutları, Osmanlı Devlet idaresinden ayırmak, Balkanlarda çıkarları bulunan başta Avusturya, Avrupalı devletler ve Rusya ile komşu olan Sırbistan için son derece mühim bir proje olarak görülmüştür." (Ademi, 2013, 7). Bunun en önemli nedeni: "Arnavutluk, Adriyatik denizinin Akdeniz çıkışını kontrol eder ve Balkan Yarımadası'na nüfuz etmede önemli bir rol oynar ve Doğu Akdeniz'i kontrol edebilme imkânı verebilen jeopolitik bir öneme sahiptir." (Birecikli, 2009, 1042). A. Mithat Efendi de romanında bu meseleye özellikle vurgu yapar. Balkanların o dönemde büyük devletlerin ne şekilde oynacağı olmaya başladığını gözler önüne serer:

"Bu kanlı visal, o zamanda vuku bulmuştur ki ondan otuz üç sene mukaddem bir Rusya donanması Bahr-ı Baltık'tan çıkıp Septe Boğazı'ndan Akdeniz'e girerek Mora'yı ayaklandırmaya başlamıştı da İstanbul'ca bu hâlden dolayı düçâr-ı hayret olanlara, Fransız sefiri elinde bir Avrupa haritası bulunarak Rusların hangi denizlerden ne suretle geçerek Mora'ya kadar gelebileceklerini anlatmaya çalıştığı hâlde zihinler bu izâhât-ı coğrafîyeyi pek güçlülükle kabul edilebilirlerdi.

Kanlı visalin vukuundan otuz sene mukaddem dediğimiz zaman, Rusların Yunanistan taraflarında bir bakıma ta Büyük Petro ve İmparatoriçe Anna ve İmparatoriçe Elizabet zamanlarından beri ekegelmiş oldukları teşvikat tohumu seneler geçtikçe yeşillenip büyüyerek ilk meyvesini Misitra taraflarında kıpkırmızı kızarıp kemalini bulmuş bir surette iktitaf ettirmişti. Zira Orlof'un karaya çıkardığı sekiz yüz kadar Ruslara, İngiliz ve İtalyan ve Adalı Rumlardan iki bin kadar ücretli veya gönüllü efrat ilâve eyleyerek Mora ve Arnavutluk ahalisinden işgal edebildiği adamları da bililâve vücuda getirmiş olduğu şark ve garp İspartiyot alaylarından meşhur Pisaro kaptanın kumandasındaki şark İspartiyot alayı, Misitra civarındaki ahâl-i müslimeyi bu kaleye tıkmıştı da çoluklarıyla çocuklarıyla kaleden çıkıp çekilmelerine ve kaleyi ve silâhlarını teslim etmeğe bâ-imza taahhüt gösterildiği hâlde silâhsız ahali kaleden çıkar çıkmaz üzerlerine hücum edilerek katliam edilmiştir.

Bu katliam, ol katliamdı ki biraz sonra Müslüman Arnavutları dahi Mora'ya hücum ederek on bin neferi Patras'ı aldıkları zaman eli silâh tutabilecek ahali tamamen kılıçtan geçirilmişlerdi." (Ahmet Mithat Efendi, 2002, 12-13).

Eserde, başta Rusya'nın ve diğer büyük Avrupa devletlerinin Balkanların ve dolayısıyla Osmanlı'nın parçalanması adına ettikleri düşmanlık tohumlarının kendisini gösterdiğini görürüz. Ücretli veya gönüllü askerlerin Arnavutluk ve çevresinde kadın çocuk demeden katliam yapmaları bu düşmanlık tohumlarının yeşerdiğinin bir göstergesidir.

A. Mithat, bölgede meydana gelen karışıklıkların, dost olan milletleri birbirine düşman ettiğini vurgular:

"İmdi bir kere fesada bu suretle ateş verildikten sonra, Mora üzerinde cengâverlik ve yağma-gerlik hususunda biri diğerinden aşağı kalmayan Arnavutlarla Rumlar arasında evvelki hüsn-i muâşeret münasebeti bertaraf olunca, bunlar yekdiğerinin malına, canına o kadar müthiş bir nazar-ı tama' açmışlardır ki "Pokevil" nam müellifin bu vak'aya dair yazdığı tarih hiç de Osmanlılık lehinde değilken "Türkler bile Arnavutların şiddet-i i'tisâfâtını men'e kudret bulamıyorlardı (...)" (Ahmet Mithat Efendi, 2002, 14)

Mora'nın karışıklığı esnasında Arnavutlar ile Rumların birbirlerinin canına ve malına kastetme seviyesine geldiğini görürüz. Asıl dikkat edilecek husus, Pokevil isimli tarih yazarının Arnavutların şiddetine Türklerin bile çare bulamadığını yazmasıdır.

Ahmet Mithat Efendi, o dönemde yaşanan olumsuzlukları Ahmet Cevdet Paşa'nın Tarih'ine de başvurarak anlatmaya devam eder:

"(...) Arnavutluk denilen yerler bilküllüye fetret içinde bulunurdu. Vakia büyücek şehirlerinde valiler ve müsellimler vardıysa da o zamanlar ayâlât-ı Osmâniyyenin ağlebindeki valiler ve müsellimler gibi bunlar dahi merkez-i hükûmet-i seniyyeyi hemen tanımaz ashâb-ı hurûcdandılar. Hele her kasabada ve bazı büyücek köylerde birer bey veyahut birer ağa âlâ-yı vâlâ-ı istibdâdla derebeyliği ettiklerinden valilerin, müsellimlerin kuvvetleri dahi bu beylerden, ağalardan her kaçını kendisine tâbi edebilmişse o nispette olurdu. Cennet-mekân Sultan Abdülhamid-i Evvel hazretlerinin evâhir-i saltanatlarıyla cennet-mekân Sultan Mahmud-ı Sâni hazretlerinin evâil-i saltanatları arasındaki seneler ki eyâlât-ı şâhânenin merkez-i saltanat-ı seniyyeye merbutiyetleri lâfzî murâd bir şey olup her taraf ashâb-ı hurûc yedinde kaldığından, Avusturya gibi Rusya gibi a'dâyâ mukavemet hususunda devletin dahi izhâr-ı acz menzilesine indiği Târîh-i Cevdet'te pek mufassal ve meşhur olarak tasvir edilmiştir.

İşbu ağaların, beylerin, müsellimlerin, muhafızların ve hatta valilerin derece-i tahakkümlerini şununla muvazene etmelidir ki bunlar kalemrev-i istibdâdları dahilinde bulunan yerlerin âdetâ sahipleri olarak etraf ve civarlarında bulunan diğer mütehakkimlerle cenk ederler, sulh ederler, cenkte derece-i galibiyetlerine göre yağmaya koyulurlar, düşmanlarının mülklerini nez' ve gasbeylerler. Ve bazı yerlerde görüldüğü üzere galebe ve muzafferiyetle girdikleri köyler ve kasabalar ahalisinin ihtiyarlarını katliam ve gençlerini esir diye fûruhta kadar varırlardı." (Ahmet Midhat Efendi, 2002, 17-18).

A. Cevdet Paşa, meşhur Tarih'inde, Arnavutluk ve çevresinde hükümetin gücünün azaldığını ve buralarda yönetimi elinde bulunduran kişilerin Osmanlı hükümetini tanımadığını yazar. Büyük yerlerde valiler, küçük yerlerde ise bey ve ağalar halka zulmetmektedir. Cevdet Paşa ayrıca, Sultan I. Abdülhamid ve II. Mahmud'un saltanatları arasında, merkezden yönetimin zayıfladığını anlatır.

2. Tepedelenli Ali Paşa

Osmanlı Devleti'ne hem sayısız faydası dokunan hem de devlete başlattığı isyan yüzünden devletin Rum ayaklanmasını bastıramamasına neden olan Tepedelenli Ali Paşa, 1744 yılında Arnavutluk'un Tepedelen kasabasında dünyaya gelir. Ali Paşa'nın dedesi Muhtar ve babası Veli de Tepedelen beyidir. Ali Paşa, babası vefat edince annesi ve kız kardeşi ile birlikte düşman elinde esir olurlar. Ahmet Mithat Efendi, Ali Paşa ve ailesi hakkında şu bilgileri verir:

"... Hatta nisvandan bile bilfiil derebeyliği etmiş olan vardır ki o da Veli Beyin haremi ve Kaniçe Beyinin kızı Hamko'dur. Bu kadın, kocasının vefatından sonra Tepedelen kasabasında icrâ-yı hükûmet ederken, Kardiki kasabasının Arnavutlarıyla bir münazaa çıkarıp Arnavutların vuku bulan hücumuna Hamko tâbâver-i mukavemet olamadığından bir kızı ve bir oğluyla beraber düşmanları eline esir düşmüş ve kemâl-i hakaretle Kardiki kasabasına götürülmüştür.

Bu vak'a 1754 veya 55 sene-i milâdiyyesine doğru vukua gelmişti. Hamko'nun Haniçe isminde bir kızı ve Ali isminde bir de oğlu vardı ki ikisi de sırma saçları ve mavi gözleriyle câlib-i enzâr-ı ihtihsâr dilberlerdiler. Ali dediğimiz çocuk ancak on dört, on beş yaşlarında bir şey olarak pederi Veli Beyle büyük pederi Muhtar Bey hep Tepedelen beyi oldukları gibi kendisi dahi Yanya Valisi meşhur ve maruf Tepedelenli Ali Paşa olmağa namzettiyse de validesinin Kardiki Arnavutları esaretine duçar olması üzerine canından emin olamayarak

selâmeti semt-i firârda aramış ve sekiz on sene daima firarîlik ve serserilik vadisinde pâyân olmuştur." (Ahmet Midhat Efendi, 2002, 18).

Görüldüğü üzere, o dönemde bey vefat edince eşi, hükümet yönetimini eline alır. Fakat düşmanın hücumuna karşı cevap veremeyen Hamko, iki çocuğuyla beraber esir düşer. Ali Paşa, henüz on dört, on beş yaşlarında olmasına rağmen esarete boyun eğmez. Sürekli firar yollarını düşünmüş, bunun için de işi serseriliğe kadar vardirmiştir.

Mithat Efendi, o dönemdeki Arnavutluk'ta eşkiyaların türediğini ve bu eşkiyaların ya ağaların, beylerin, paşaların ücretli askerleri olduklarını ya da silah kuvvetiyle hırsızlığa başvurduklarını söyler:

"O zamanlar Arnavutluk içinde tahakküm zimâmîlerinin birisi dahi "kalfet" denilen eşkiya elindeydi. Silâhı kuvvetiyle taayyüşü, çiftçilik ve çobanlıktan taayyüşten kolay ve bahusus memleketin sarplığı cihetiyle bu sanatları herşeyden güç bulan Arnavutlar ya beylerin, ağaların, paşaların ücretle askerliği hizmetini veyahut silâh kuvvetiyle hırsızlığı tercihte bulunurlardı. Ali'nin dahi serseriliği esnasında bu kalfetlerle münasebet peyda eylediği ve o münasebetle inip binmeğe, vurup kırmağa, çevikliğe çabukluğa alıştığı mervidir." (Ahmet Midhat Efendi, 2002, 19).

Ali Paşa da bu eşkiyalarla münasebette bulunduğu için onun da vurup kırmayı adet edindiği, çevikliğe alıştığı anlaşılır.

Ali Paşa'nın bir anda hayli mal varlığı edinmesi ve zengin olması tarih içinde oldukça tartışılmıştır. Ali Paşa ve ailesi Yunanistan ve Arnavutluk'ta etkili olmuştur. Aile burayı idare ederken oldukça zengin bir hâle gelir. "Bu mal varlığını nasıl edindiği sorusuna verilecek cevap ise çeşitlidir. Mal varlığını edinme yolları arasında, güç kullanma, zorla istimlak etme, satın alma, rüşvet gibi usulleri sayabiliriz." (Sezer, 2005, 333). Fakat Ahmet Mithat Efendi'ye göre, Ali Paşa daha farklı bir yolla zenginliğe ulaşır:

"Bir gün bir viranede otururken her nasıl bir işkil üzerineyse o viraneyi kazmağa başlar, virane derunundan zengin bir define zuhur eder. Ali bunu görünce, talih denilen şeyin kendisine vech-i handân gösterdiğini hükmederek koşar validesini bulur. Validesi zaten pek müdebbir bir kadın olduğundan ve o zamana kadar Ali dahi yirmi beş yaşına varıp nice meşakk ve mezahim içinde pişmiş olduğundan ana oğul bilmüzakere kalfetlerden yavaş yavaş adam celbine başlarlar. Fırkayı büyüttükçe büyültürler. Tepedelen kasabesindeki eski bendegân ve taraftarânla muhabereye girerler. Nihayet az zaman içinde Hamko'nun oğlu iki bin kadar cüretli efrada serdar olunca, Tepedelen kasabasına bilhücum düşmanlarını kahr ve kam' ederek peder ve büyük pederinin makamını tekrar ele geçirir." (Ahmet Midhat Efendi, 2002, 19).

Ali Paşa ve annesi, o civarda bulunan eşkiyadan adam toplamaya başlar. Tepedelen kasabasından da birçok adam toplayarak iki bin kadar askerle doğduğu kasabaya saldırarak Tepedelen'i düşmandan temizler. Böylece dedesi ve babasının makamını tekrar ele alır.

Ali Paşa bu olaylarla da yetinmez. Gayet zeki bir kişi olduğundan siyasi geleceğini iyi düşünerek Delvino Sancak Bey'i Selim Bey'in kızı ile evlenir.

"Bu zatın cemali gibi zekâsı dahi mertebe-i gayede olup hele talâkat ve uzûbet-i beyânı emsalsiz olduğundan az zaman içinde çoğalttığı şöhrati sayesinde Delvino sancak beyi Selim beyin kızını da bittezevvüç o taraflar beyleri meyânında serfiraz olursa da Kardiki Ağasıyla sair düşmanı bulunan beyler bir aralık cem-i kuvvetle Ali'nin üzerine yürüyüp maiyetindeki efradı ekseriyetle katl ve bakiyesini perişan ederler. Fakat böyle bir sadmeyle Ali'nin yılması mümkün olur mu? Derhâl cem-i kuvvetle düşmanlarının ittifakını bozacak her türlü vesâit-i hud'akârâneye bilmüsâraa fakat bunlarla intikam kavgasında devam edecek olsa sair

tertibatından geri kalacağını düşünür ve birer taraf-ı takrîbini bulup onlarla barıştıktan sonra teşkil eylediği fırkalarla Yanya ve Makedonya ve Tesalya taraflarına akınlar etmeğe başlar.

Hamko'nun oğlu bu akınlar esnasında iki defa yakayı ele verirse de zekâvet ve cüreti sayesinde yine kurulup nihayetsiz yağmalarla servetini arttırdıkça arttırır. Lâkin o zamana kadar devletle hiçbir sıfat-ı resmîyesi bulunmadığından ve o sırada kayınpederi Selim Beyin ahval ve etvârî İstanbul'u na-hoşnûd eylediğinden İstanbul'la bilmuhabere istihsal eylediği ferman üzerine bir yolunu bulup kayınpederini kendi bendegânı muvacehesinde öldürür ki bendegân efendilerinin intikamını filhâl Ali'den almağa davranırlarsa da Ali fermanı çıkarıp tehditkârâne bir tavırla "Ben onu padişah emriyle öldürdüm! İşte ol asinin fermanı!" deyince herkes emr-i pâdişâhîye itaaten boyunlarını büker." (Ahmet Midhat Efendi, 2002, 19-20).

Ali Paşa'nın bir anda bu kadar güç elde etmesi çevre beylerini rahatsız eder. Bu beyler ve Paşa'nın düşmanları birlik olarak Paşa'nın askerlerini katlederler. Fakat Paşa, gayet akıllı davranarak onların üzerine yürür; onlarla savaşılar bir şey elde edemeyeceğini bildiği için onlarla barışır. Yönünü bu kez Yanya, Makedonya ve Tesalya'ya çevirir. Paşa, İstanbul ile herhangi bir resmî iletişime geçmez. Onun hâkimiyeti bir nevi kendinedir. Fakat kayınpederi Selim Bey'in bazı hareketleri İstanbul'u hoşnut etmediğinden Paşa harekete geçerek kayınpederini öldürür. İntikam almak isteyenlere de Padişah'tan ferman geldiğini haber verir ve cinayetini meşru bir zemine oturtur.

Paşa'nın Selim Bey'i bertaraf etmesi, İstanbul tarafından memnuniyetle karşılanır ve Paşa'ya Rumeli Vali Kaymakamı rütbesi verilir. Ondan, Osmanlı tarafından bölgedeki eşkiyayı cezalandırması istenir. Paşa bu görevinde de muvaffak olur. (Feyzioğlu, 2012, 158). Böylelikle de Paşa, artık resmen Osmanlı için çalışmaya başlar:

"İşte bu hizmeti üzerine Tepedelenli Ali Paşa Rumeli vali kaymakamı olarak sıfat-ı resmîyeyi ihraz eylemiştir. Vakıa ikbalin bu derecesi kendisini mutmain etmemişse de servetini şöhretini arttırmak hususunda pek çok faydası olmuştur. Hatta 1787 senesinde, Avusturya ve Rusya'nın devlet-i aliyeye ile muharebesi esnasında sadrazam Yusuf Paşa'nın maiyetine tayin olduğu zaman, en şecî ve kapısı halkı en kalabalık bir zat olmak üzere intihap olunup filhakika görülen hidemât-ı meşkûresine mükâfaten Tırhala valiliği turuk ve derbendât muhafızlığı uhde-i iktidârına havale buyurulmuştur.

Ali Paşanın her şeyden ziyade işine yarayan sıfat, derbendât muhafızlığı olmuştur. Zira bu vesileyle maiyetinde üç binden dört bine kadar müsellâh efrat bulundurdu ki cümlesi Arnavutlardan intihap olunurdu. Fakat Ali Paşa bu kuvvetle yalnız eşkiyayı tehdit etmezdi. Her tarafa itâle-i dest-i tama'la hediye, cerime velhâsıl her ne namla olursa olsun cem-i mâla çalışırdı. İşi bir dereceye vardırdı ki kuvvet ve satoeti İstanbul'un nazar-ı iştibâhını davet eylediği hâlde kendisi İstanbul'ca dahi el tutarak Yanya valiliğini istihsale çalışmağa başlamıştı." (Ahmet Midhat Efendi, 2002, 20).

Paşa, Rumeli vali kaymakamlığı ile de yetinmez ve kısa zamanda Tırhala valiliği yolu ve derbendât muhafızlığı görevini de elde eder. Bu görevlerle Paşa, makamını hayli kuvvetlendirir ve İstanbul tarafından da güven tazeler. Fakat bu görevleriyle oldukça kuvvetlenen Paşa, İstanbul'un dikkatini çekmeye başlar. Ona göre bu görevler de kendisine az gelir ve gözünü Yanya valiliğine diker.

Paşa, çeşitli görevler edinmesiyle birlikte sadece çevredeki eşkiya ile değil birbirlerine savaş açan Arnavut beylerini de dize getirir:

"Bir aralık Arnavut beyleri birbirleriyle bir kanlı mücadeleye başladıklarından Ali Paşa bunların ıslahı için cem-i kuvvetle üzerlerine yürüdü. Vakıa beyler derhâl nifakı vifâka bittebdîl Ali'ye mukavemete kalkıştırlarsa da muvaffak olamadılar. Ali Paşa hemen cümlesini

ururup kırıp ol taraf ahvalini hakikaten islah eyledi. Hatta beyler, Yanya kalesine içtima ve iltica eyledikleri hâlde Ali Paşa kale pişgâhuna ordusunu kurup Yanya valiliği kendisine tevcih olunursa badema Arnavutluk'ta bu misillü hadisetin asla vukua gelmeyeceğini İstanbul'a Babîâlî'ye arz eyledi.

Vakıa Babîâlî bu mebuslara iltifat etmeyip Ali Paşaya yazılan fermanla maiyetindeki fazla askeri dağıtmakla beraber asıl kendi mahall-i me'mûriyyetine çekilmesi emrolunduysa da Ali Paşa havâss-ı bendegânıyla bu fermanı değiştirip Yanya valiliğinin kendisine tevcih olunduğu ve bütün beylerin derhâl kendisine itaat eylemeleri lâzım geleceği hakkında tesnî eylediği fermanla kale kapısına vardı. Beyleri celp ederek fermanı okuttukta hiçbirisinin diyeceği kalmamakla, kapılar açılıp debdebeli bir alayla Yanya Kalesi'ne girdi ki güya fihakika taraf-ı devletten nasbolunmuş bir vali gibi beylerin kabahatlerini affederek her birini hediyeler, ihsanlarla taltif eyledi.

Bu vak'a 1788 sene-i milâdiyyesinde serzede-i sâha-i vuku olmuştur ki Ali Paşanın derhâl İstanbul'a gönderdiği yeni mebuslar vuku-ı hâli Babîâlî'ye arz eylediklerinde devletin gayet müthiş bir buhran içinde bulunması hasebiyle Babîâlî bir de Arnavutluk'a ordu göndermeğe mecbur olmamak için Ali Paşanın Yanya valiliğini tasdik eylemek cihetini tercihte bulundu." (Ahmet Midhat Efendi, 2002, 20-21).

Paşa, eğer kendisine Yanya valiliği görevi verilirse Arnavutluk'ta beylerin olay çıkarma gibi durumlarının artık son bulacağını İstanbul'a, Babîâlî'ye beyan eder. Fakat İstanbul, Paşa'nın emrinde bulunan fazla askeri derhal dağıtmasını ve görevi başına dönmesini bir fermanla emreder. Paşa ise hile ile bu fermanı değiştirerek Yanya valiliğinin kendisine verildiğini, bütün beylerin ona itaat etmelerini yazdığı sahte fermanla duyurur. Bu sahte fermanı da etrafındakilere okutarak bir vali gibi affettiği beylere hediyeler sunar. Ali Paşa durumu kendi mebuslarıyla Babîâlî'ye bildirir. Fakat İstanbul o sıralar Rusya ile savaş hâlinde olduğu için bir de Arnavutluk ile uğraşmayı istemez. Sadece Paşa'nın valiliğini onaylamakla yetinir.

Paşa'nın valiliği esnasında Balkanlar'da bulunan çeşitli beyler huzursuzluk çıkarmaya başlar. Bu beylerden ikisi Kara Mustafa (Mahmut) Paşa ve İbrahim Paşa'dır. Önceleri İstanbul tarafından pek önemsenemeyen Kara Mahmut Paşa iyiden iyiye isyan edince 1793'lü yıllarda Ali Paşa'ya, Mahmut Paşa üzerine açılan sefere katılması istenir (Feyzioğlu, 2004, 105). Ali Paşa'nın en güçlü rakibi İbrahim Paşa ise Ali Paşa tarafından ortadan kaldırılır (Feyzioğlu, 2004, 116):

"Fakat bu valiliğe "valilik" denilmek kâfi midir? Eski intikamlarını almak için meselâ Çornova kasabası üzerine yürüyüp ahalisinin bir miktarını katliam ve diğer miktarını esir diye füruht eyledikten sonra kasabayı esasından kal' ve kam' etmek gibi şeyleri valiliğin evâilinde görülmüş hâlâttandır. Yoksa Ali Paşa bir yandan Berat Valisi İbrahim Paşa ve diğer taraftan İškodra Valisi Kara Mustafa Paşa gibi mütecavirlerinin serkeşliklerini Babîâlî'ye arz ederek tedipleri için müsaade talep eyler ve o zamanlar Edirne Vak'ası ve Vidin'de Pasbanoğlu'nun zuhuru gibi müthiş zamanlar olarak Babîâlî'nin müsaadeyi dirîğ edememesi üzerine zikrolunan vilâyât ve evliye-i mütecâvireye saldırıp kendi hudûd-ı vilâyetini tevsî ile beraber merkez edindiği Yanya şehrinde bir hükûmet-i muntazama ve müstakille teşkiline çalışırdı. Dâhil-i dâire-i idâresi bulunan yerlerde ne kadar eşkiya bulunmak mutasavverse kendisine asker ettiği cihetle şekavet mahvolmuş, yollar tanzim edilmiş, ziraat ve ticarete revaç verilmiş ve Yanya Kalesi tahkim olunarak şehir büyümüş olduğu gibi Ali Paşa Hristiyan ahaliyi dahi kendisine bent için Solyotlar gibi bunların serkeşlerini ezmeğe ve mutilerini meclis-i istişâresine kabul etmeğe kadar varmıştı." (Ahmet Midhat Efendi, 2002, 21-22).

Paşa'nın vali olması onun bazı intikamlarını almaya da yarar. Çornova kasabasına yürüyerek büyük bir katliam gerçekleştirir. Berat Valisi İbrahim Paşa ve

İşkodra Valisi Kara Mustafa Paşa'nın olumsuz davranışlarını İstanbul'a bildirir. Fakat İstanbul'un başında o zamanlar Edirne Vakası ve Vidin'de Pasbanoğlu İsyanı olduğundan Paşa'ya cevap gelmez. Paşa ise kendi işini kendisi görerek hem paşaları çeşitli yöntemlerle yola getirir hem de Yanya şehrinin dirlik ve düzenliğini sağlar. Bunun yanında Yanya'yı büyük bir şehir hâline getirmiş, ticaret ve ziraatı geliştirmiştir. Hristiyan halkı da kendisine itaat etmeye zorlamaya başlamıştır.

Paşa, bir yandan iç işleriyle uğraşırken bir yandan da ummadığı bir anda dış politikaya da başarılı bir şekilde el atar. Önceleri Napolyon ile sahte bir dostluk kurarak Niviçe ve Vasili mevkiilerini işgal eder, daha sonra ise Fransa'nın kuvvetlerine saldırarak onları dize getirir:

“Hele 1797 senesinde Kampo Formiyo Muahedesi mucibince Avusturya ve Fransa Venedik Cumhuriyetini ilga ederek cezâyir-i Yunânîniyye ile Dalmaçya tarafları Fransa eline geçtiği zaman Fransızlar Ali Paşayla hemhudut olarak Hamkooğlu için bir de münâsebet-i diplomatikiyye yolu açılmıştı. O zaman İtalya ordularının başkumandanı bulunan General Bonaparte liva rütbesinde Roza namunda bir yaverini Ali Paşayı Fransa politikasına celp için Yanya'ya gönderdikte Ali Paşa bu yaveri iltifata, tazime, terkime, hediyeye boğarak Napolyon'a bir de ubûdiyetnâme takdimiyle nazar-ı emniyyetini kazandıktan sonra, Napolyon'dan istihsal eylediği müsaade üzerine tedarik eylediği gemileri, Korfa Kanalı'na bilidhâl 1798 senesinde Korfa ceziresi karşısında bulunan ve o zamana kadar henüz kendi hükûmeti dahiline girmemiş olan Niviçe ve Vasili vesair mevaki vevhleten istilâ eyledi ki Napolyon'un bu baptaki istiğrabını def için dahi “Ben sizin müttelikiniz ve hatta en sadık bendeniz oldum. Müccerret sizinle daha yakından münasebet peydası için buraya geldim” diye arz-ı te'mînâta başladı. Koca Bonaparte, Ali Paşaya aldanmış olduğunu gördüyse de görmemezliğe gelerek bu teminata inanmış gibi göründü.

İstanbul Ali Paşanın her hamle-i istilâkârânesi üzerine nazar-ı dehşetini açıyorduydu da Ali Paşa İstanbul'u dahi temin için zîr-i idâresine giren yerlerin vergisi namıyla Dersaadet'e akçeler göndererek arz-ı te'mînât-ı ubûdiyyekârânededen geri durmuyordu. Hatta Vidin'de Pasbanoğlu üzerine kırk vezir gönderildiği zaman Ali Paşanın hizmetinden istifadeden ziyade sadakatini tecrübe için Vidin'e azimeti emrolundukta oğlu Muhtar Paşayı kaymakam bırakıp bu hizmeti de ifaya gitmiş ve Napolyon'un Mısır'a tasallutu üzerine Fransa'ya ilân-ı harp olunacağını hissetmesini müteakip kendisinin Yanya'da bulunmamasını lüzum göstererek yine oraya avdet etmiştir ki İstanbul'u hüsn-i idâre için mumaileyhin şu politikası hakikaten pek mahirânedir.

Hamkooğlu Ali Paşa'nın mahâret-i siyâsiyyesi ne kadar faik olduğunu şununla muvazene etmeli ki Yanya'ya geldiği zaman sûret-i zâhirede Fransızlarla müttelik görünerek yaver Roza'yı davetle Preveze ve Korfa vesair mevâkide bulunan Fransız kuvve-i askeriyyesi hakkında istediği kadar malûmat aldıktan sonra bade't-taam merkumu “Arnavutluk'u ifsada gelmiş bir casus” diye murdar bir mahzene atıp vevhleten Butirrito ve Preveze üzerine hücum etmiş ve Preveze'deki Fransızlara güzel bir kılıç attıktan sonra kumandanları bulunan General Last'ı dahi esir almıştı. Bu hizmeti Dersaadet'çe takdir olunduğundan taraf-ı şâhânededen kendisine bir murassa kılıç ve samur kaplı bir kaftan ihsanıyla taltif olunmuş ve Ali Paşaysa Arte Gölü sevahilindeki memâlikin kâffesini Fransızlar elinden nez' suretiyle bu iltifât-ı şâhâneye teşekkür eylemiştir.” (Ahmet Midhat Efendi, 2002, 22-23).

Paşa'nın hiçbir şekilde İstanbul'dan izin istemeyerek hareket etmesi İstanbul'un hayretine neden olur. Fakat Paşa'nın dış politikada gösterdiği başarılı siyaset İstanbul tarafından takdirle karşılanır. Hatta Paşa, Padişah tarafından hediyelere layık görülür.

3. Solyotlar

Arnavutluk'un güneyinde yaşayan Solyotlar, sarp dağlar ve dar boğazlarda yaşamlarını sürdürürler. Ahmet Mithat, Solyotların yaşadığı coğrafya hakkında bilgi verir:

"... 'Soli' dediğimiz nahiyeye, Yanya'nın kırk beş kilometre kadar cenûb-ı garbiyyesinde, Yunan denizi sahilinde altı ve nefis-i Parga'ya yedi saat mesafede cibâl-i menûden ibaret bir nahiyedir. Ama ne kadar menî? Yalçın kayaları duvarlara ve dar boğazları kapılara teşbih edebilirsek ezmine-i mutavasıtada Avrupa sinyörlerinin yaptırdıkları metin ve menî hisarlar da bir duvardan aşılarak veyahut bir kapıdan girilerek derûn-ı hisâra vusul yolunu buldum derken insanın karşısına diğer bir kapı ve başka bir duvar çıktığı gibi Soli dağlarında dahi sa'bû'l-mürûr bir geçit geçildikten sonra insanın karşısına diğer bir geçit daha çıkar ki evvelkinden ziyade sarp ve sa'bdır.

Metin kalelerin derin hendeklerine su doldurulduğu gibi bu nahiyeyi de haricen Zagora isminde bir nehir ihata ederek o kal'a-i tabîyyenin dış hendeği makamına kaim olur.

Arnavutluk esrafi esnasında bazı Arnavut familyaları buraya tahassun ederek bir aralık bunlar yine Arnavut rüesasından üzerlerine taarruz eden Soli namında birisini burada vuku bulan bir muharebede katleydikleri cihetle namı nahiyeye alem olmuş kalmış." (Ahmet Midhat Efendi, 2002, 29-30).

Soli nahiyesi adını, bir savaşta katledilen "Soli" isminde birisinden alır. Nahiyeye Yanya, Parga ve Yunan denizine komşudur.

Yazar, Solyotların yaşadığı coğrafyadan etkilenerek ne tür zirai ve ticari faaliyetlerde buldukları üzerinde de durur:

"... Soli nahiyesi ziraate salih bir yer olmadığından muhtaç olduğu zahirenin kısm-ı a'zamu hariçten ithal olunur. Zahire vürudu için en münasip tarik Parga tariki olup sair taraflardan dahi zahire gelirse de miktarı pek cüz'îdir. Soli nahiyesinde hayvanat dahi az bulunur. En mebzul hayvanat keçi olup bir miktar dahi koyun beslenirse de onların ekser yapağısından istifade ederler.

Solyotların muhtaç oldukları ithalâta mukabil muktedir olabilecekleri ihracat aba ve şayak ve çul gibi karırlarının yapabildikleri mensucattan ibarettir. Biraz da keçi peyniri yapıp Parga ve Preveze'de satarak bedeline zahire ve cephane alırlar." (Ahmet Midhat Efendi, 2002, 140).

Soli bölgesi ziraata elverişli bir araziye sahip değildir. Halk, muhtaç olduğu hububatı ise çevre köylerden temin eder. Buna rağmen elde ettikleri hububat yine de azdır. Bu bölgede hayvanların miktarı da fazla değildir. O bölgeye en uygun hayvan ise keçidir. Bununla birlikte az miktarda da koyun bulunur. Bu koyunların da yapağısından faydalanılır. Ayrıca kadınların aba, çul, şayak gibi giyim malzemelerini ürettiğini görürüz. Biraz da keçi peyniri yaparlar ve bu peynir Parga ile Preveze'de satılıp bununla cephane ve hububat satın alınır.

Solyotlar 560 aileden ibarettir. Dört tane köyde yaşayan bu halkın diğer bir kısmı da civardaki altmış iki parça köyde yaşar:

"(...) bu nahiyenin Solyot denilen ahalisi 560 familyadan ibaretti ki o sarp nahiyenin ta ortasında yani en sarp mahallinde dört köy teşkil eylemişlerdi. Lâkin bu beş yüz altmış familyanın nüfusu nâhiye-i mezkûre etrafında altmış iki pare köye kadar cari olup her cemaatin intisap eylediği birer mebustan mürekkep ihtiyarân meclisi papazların dahi iştirakiyle umûr-ı mülkiyyelerini rüyet eder ve yine kendilerinden zuhur eyleyen kaptanlar, armatoller, protopalıklar hükûmet-i askeriyesi idaresinde bulunurlardı.

Bunların asıl lisanı Arnavut lisanı olup Nasraniyetleri hasebiyle Rum lisanı dahi beyinlerinde taammüm eylemiştir. Bu taammüm yalnız Nasraniyetten dahi iktiza etmeyip Arnavutluk'un Toskalık cihetinde lisân-ı Yunânînin Müslümanlara kadar taammümü meydandadır. Hatta Müslüman Arnavutlar Mevlid-i şerîf ve ilmihâl ve Muhammediye gibi kitâb-ı dîniyyelerini bile Rum harfiyle yazarlar ve Rumcaya tercüme dahi eylemişlerdir." (Ahmet Midhat Efendi , 2002, 30).

Solyotların ana dilleri Arnavutça olmasına rağmen Rumcaya da aşinadılar. Mensup oldukları din ise Hristiyanlıktır.

Okuma yazma bilmeyen bir toplum olan Solyotların en büyük özelliği silah kullanmadaki maharetleridir:

"Bundan mukaddem denildiği veçhile Tepedelenli'nin tepesini delercesine galebe ve kahramanlık göstermiş bulunan işbu Solyotların cehaletleri berkemal olup papazları meyanında bile yazı yazarlar nadir ve okumak yalnız papazlara münhasırdı. Kendilerinin en büyük şöhretleri silahşörlükten ibarettir. Zira o zamanlar gerek Arnavutluk'un ve gerek Yunanistan'ın her tarafındaki ağalar, kaptanlar birbirine taarruzdan hali olmadıkları cihetle nahiyelerinin muhâfaza-i emniyyetleri için cengâverliğe ihtiyaçları derkârdır. Bu adamlar nahiyelerini o kadar hüsn-i muhâfaza etmişlerdir ki iki yüz seneden ekall olmayan bir zamandan beri ne Arnavut ne Osmanlı ne Müslüman ne Rum ayağı bastırmayıp fakat deolet-i aliyeye itâat-ı kâmile ile haraçlarını vermişler ve her ne zaman bir hizmet-i askeriyeye davet olunurlarsa icabetten ve sadakatla hüsn-i hizmetten geri durmamışlardır. Bundan maada kâffe-i ahvâlde aleltlak müstakil olarak hükûmet-i ihtiyârânla idare olunur bir memleket ve millet-i müstakille suretinde yaşamışlardır.

İşleri güçleri silâhlarına hizmetten ve cengâverlik taliminden ibaret bulunan böyle nîm vahşi ahalinin ziraat ve çobanlık işleri vesair hizmet-i şâkkaları ekseriya kadınlara tahmil olunur. Meselâ İškodra'da hamallık hizmetini kadınlar görerek Arnavutluk'un ekser yerlerinde çobanlık aglebiyetle kadınlara terk olunur. Solyotlardaysa kadınlar bu misillü hidemât-ı şâkkadan maada hidemât-ı harbiyyeye dahi iştirak ederlerdi. Kadınları da erkekleri gibi iri, boylu, adaleli, kuvvetli gayet çevik ve mütehammil şeyler olduklarından ve terbiyeleri dahi hep cengâverlik içinde meydana aldığından mezâhim-i harbiyyede erkeklerden ayrılmayıp silâh dahi istimal ederlerdi. (...)" (Ahmet Midhat Efendi , 2002, 30-31).

Solyotlar, bölgelerini uzun zaman boyunca başka devletin ayağını bastırmazlar. Osmanlı egemenliğine girdikten sonra ise devlete en iyi şekilde itaat etmişlerdir. Soli erkekleri genel olarak savaş konusunda başarılı olduklarından silah talimi ile uğraşırlar. Nahiyenin ziraat ve hayvancılık işlerini ise kadınlar yaparlar. Fakat kadınlar da erkekler gibi iri cüsseli ve kuvvetli oldukları için savaş zamanlarında erkeklerin yanında silah kullanmaktan da geri kalmazlar.

Şemsettin Sami Kâmûsü'l-A'lâm'ında Arnavut kadınları hakkında şu bilgiyi verir: "(...) namuslarına çok düşkün olup namus konusunda küçük bir gevşeklik gösteren kadın yakınları tarafından öldürülür." (Sâmi, 1314). Ahmet Mithat Efendi, dönemin şartlarına göre Solyot kadınlarının iffetlerine ne derece düşkün olduklarına da vurgu yapar:

"Hele iffet ve ismet cihetinde Solyot kadınları kâim Yunanistan'ın Lesbos ve Korint nisvanı gibi fuhuşperestâne bir surette olmak şöyle dursun Isparta nisvanı gibi kahramanâne bir suretteydi. Zaten bunların eski Ispartalılar neslinden olduğu dahi mervidir ya! Onlar nazarında erkek denilen şey yalnız kocalarından ibaret bulunup sair erkekleri hâl ve şanlarına göre ya peder veyahut birader addederlerdi. Kendilerine bir koca intihabı hususunda pederlerinin nüfuzu âdeta tesirsiz olup kızlar gönüllerini verecekleri kahramanı intihapta tamamıyla serbest bulunurlardı. Âşık ve âşıkâ arasında sıdk ve vefa tabii olduğu derecelerde zarurî bile addolunacağına iştibah etmemelidir. Zira bir Solyot kızı bîvefalığını gördüğü

âşığından intikam hususunda bir İspanyol kızından daha muktedirdir. Şu kadar ki İspanyol kızında yalnız kıskançlık bulunup o saikayla ahz-ı intikama kalkıştığı hâlde Solyot kızı âşıkının başkasına gönül verip vermediğini düşünmeyerek mücerret kendi sadâkat-ı âşıkânesinin intikamı için elini silâha uzatır.” (Ahmet Midhat Efendi, 2002, 31).

Solyot kadınları o dönemdeki Yunanistan'ın Lesbos ve Korint kadınları gibi fuhşa kalkışmak şöyle dursun Isparta kadınları gibi kahramandırlar. Hatta Solyot kadınlarının Ispartalılardan geldiği rivayet olunur. Onlara göre erkek denilen varlık sadece kocalarından ibarettir. Diğer erkekler ise yaş ve durumlarına göre ya baba ya da kardeştir. Kendilerine koca seçmek istediklerinde babalarının onayı yok denecek kadar azdır. Kendi kocalarını kendileri seçmekte özgürdürler. Bir Solyot kızı, sevdiğinden herhangi bir vefasızlık gördüğünde intikam almak hususunda bir İspanyol kızından daha kudretlidir.

Romanda, yüzyıllardır Türk dünyasında kutlanan Nevruz bayramının, Solyotlar tarafından da kutlandığı görülür. A. Mithat Efendi, romanının bir bölümünü bu kutlamalara ayırır ve Arnavutluk'ta Nevruz bayramının insanlar üzerindeki etkilerinden bahseder:

“Mâh-ı nîsânın yirmi üçüncü günü rûz-i hızdır ki milel-i şarkıyyenin kâffesi nezdinde iydi millî addolunur. Çiftlik yanaşmaları ve çobanları gibi amelenin âdeta bir re's senesi hükmündedir. Zira bunların mukavelâtı ya hidrellezden hidrelleze veyahut kasımdan kasıma akdedilmek o taraflarda bir kaide-i umûmiyye hükmündedir.

Mukaddepleri İstanbul'ca rûz-i hızdırın ehemmiyeti hiç menzilesindeyken bir zamandan beri arta arta en mühim a'yâddan addolunmak derecesini bulmuştur. Buysa Haydarpaşa sahrasında içtima eyleyen kadın erkek binlerce hidrellezcilerin tetkik-i ahvâli muvazene edilir.

Rûz-ı hızdır İstanbul'ca henüz verilmeğe başlanmış olan ehemmiyet, taşralarda öteden beri verilmekte olup bilhassa Ortodoks mezhebinin umumiyete karîb hüküm sürdüğü yerlerde Aya Yorgi nam azizin dahi yevm-i mahsûsu olmakla bu yortunun ehemmiyeti olur olmaz yortulara kıyas kabul etmez.

Ama lâyük da değil midir? Vakıa İran gibi daha ziyade şarkî addolunan memalikte Nevrûz-ı Sultânîye pek ziyade ehemmiyet vererek martın dokuzuncu günü âdeta hem resmî hem millî bir bayram sayılır da bizce Nevrûzun bu kadar ehemmiyeti görülemez. Nef'î'nin:

Erdi yine ürd-i Behişt / Oldu hevâ anber-sirişt / Âlem behişt-ender-behişt / Her kûşe bir bâğ-ı İrem

diye ta'vîf eylediği mart ayını, bizim köylü babalar koca karılar:

Mart kapıdan baktırır

Kazma kürek yaktırır

diye ta'vîf eder. “Niçin?” mi dediniz? Çünkü Nef'î'nin bu günlerde gül-i mül devri, âşıklar bayramı, bülbüllerin nağmesi, hengâmı, filân tarzında isnat eylediği şeylere bedel mart içinde havanın bir günde beş on defa bozulup açılması ve bazı kere yerlerin bir karış kar tutması ve ağaçlarda bir yeşil yaprak ucu görülememesi ve bülbüllerin yuvadan değil ayuların bile inden çıkamaması bu tarafların tabiat-ı iklimiyyesindedir.

Ama rûz-ı hızdır gelince hâl başkalaşır. Mevsim-i bahârın hemen evsati demek olup ağaçların kisve-i zümürüdünü giymiş ve gûnâgûn ezharla tezeyyün eylemiş olduğu gibi çayırklar dahi rengârenk ezhar ile donanıp cihan hakikaten cennet kesilmiş olur.” (Ahmet Midhat Efendi, 2002, 70-71).

Yazar, İstanbul halkının Hıdırellez'e gösterdiği önemin taşralarda daha öncelerden beri var olduğunu dile getirir. Ortodoks mezhebinin çoğunlukta olduğu bölgelerde ise Aya Yorgi adlı azizin bile kendine has bir yortusunun bulunması, Hıdırellez'i daha da önemli kılar. A. Mithat, Klasik Türk Edebiyatı şairlerinin en ünlüsü olan Nef'î'den bir dörtlük alarak Nevruz'un önemini şairin dilinden aktarır. Buna rağmen yaşlılar tarafından Nevruz ayının kötü bir şekilde yâd edildiğine dikkat çeker.

Mithat Efendi, Hıdırellez'in Rumeli ve Arnavutluk çevresinde ne şekilde kutlandığının ve o günlerde doğanın ve hayvanların uğradıkları değişim inancına vurgu yapar:

“Rûz-ı hıızrın hulûlü Rumeli ve Arnavutluk cihetlerinde mevsim-i sayfin mukaddemesi addolunarak umumî bir itikada göre o gün kurt, kuş, insan, hayvan, hâsılı bütün mahlûkat bayram edeceğinden havadaki bulutlar dahi ta'til-i işgal ederek havada asla buluttan eser bulunmaz ve mahlûkatı taciz eyleyecek şiddetli rüzgâr esmezmiş.

Kezalik umumiyetle itikat olunacağına göre koyunlar kuzusu ile rûz-ı hıızra kadar yüz yüze burun buruna koklaşarak yatıp uyudukları hâlde rûz-ı hıızr gecesini arka arkaya yatıp koyun kuzusuna lisân-ı hâl ile “Artık bundan sonra benim muhafazama muhtaç değilsin, istediğin yolda kısmetini ara” dermiş.

Bu itikadın ne kadar kuvvetli olduğunu şununla muvazene etmelidir ki İslâm olsun Hristiyan olsun Rumeli'de umumiyete karîb günah addederek, o günün vürudu üzerine fakir, ganî herkes kudretine göre bir miktar kuzu mutlaka ekl edecektir.

Rûz-ı hıızrda kızlar, genç kadınlar, halka ve yüzük ve küpe ve hiç olmaz ise ufacak bir taştan ibaret bir şeyi çömlek içine koyarak hıdırellez gecesini gül fidanı dibinde imrar ettirdikten sonra sabah rûz-ı hıızrda güneşten evvel gül fidanı dibine toplanarak beyitler okurlar ve her beyit okundukça çömlek içindeki eşyadan birisini çıkarırlar ki bu şey hangi kızın ise söylenmiş bulunan beyit dahi o kızın falı addolunur.

Elhâsıl Rumeli ve Arnavutluk halkı için rûz-ı hıızrın ehemmiyeti ne derecelerde olduğunu bihakkın tarif ve tafsile girişmek hadden ziyade tatvîl-i makali mucip olup (...) Rumalarda herkes ismi hasebiyle kendi namdaşı olan bir azize mensup olup o azizin yortusu geldiği gün namını taşıyan Hristiyan dahi bayram etmesi âdettir.” (Ahmet Midhat Efendi, 2002, 71-72).

“Ahmet Midhat, Hıdırellez ve bu yortu gününde tertiplenen eğlenceyi bir ressam gibi uzun uzun tasvir etmeye çalışır. Hıdırellez günü, romandaki kahramanlardan ve çevreden gelen kalabalıkla sayıları yaklaşık üç yüz kişiyi bulur. Kuzular kesilir. Çalgılar çalınır. Sesi güzel olanlar şarkılar söyler. Şiirler okunur. Nikâhlar kıyılır. Yemekler yenir, şaraplar içilir. Genç kızlar ve erkekler sarhoş oluncaya kadar içerler. Bu eğlencenin içinde herkes rasgele birbiriyle dans eder. Yorulan genç erkekler ve kızlar çalgınca ve takatleri kesilinceye kadar oynar dans ederler. Daha sonra birer ağaç diplerine uzanarak baygın hâlde yatarlar.” (Timur, 2004, 341).

Sonuç

Ahmet Mithat Efendi, eserlerini kaleme alırken sadece tek bir coğrafya ile sınırlı kalmaz. Geniş Osmanlı coğrafyasını ele alarak bu coğrafyada yaşayan halkları da okuyucusuna tanıtır. Bu eserlerinden yalnızca birisi olan *Arnavutlar-Solyotlar* romanında, Arnavut halkını ve Arnavutluk'ta yaşayan diğer milletleri tarihî bilgi birikimini de kalemine yansıtarak anlatır. Bu romanda yazar, Hristiyan Solyotlarla Müslüman Arnavutların birbirleriyle yaptıkları savaşları ele alır.

Ahmet Mithat Efendi, romanına başlarken o dönemin Avrupa'sı ve Balkanları ile ilgili önemli tarihî bilgiler verir. Bunu yaparken de dönemin tarihçilerinin eserlerine başvurur. Daha sonra Arnavutluk'un stratejik ve jeopolitik yapısını dikkate alarak büyük devletlerin Arnavutluk üzerindeki hain planlarını yine belgelere dayanarak ortaya koyar. Böylelikle yazar, Arnavutluk'un o dönemdeki jeopolitik ve stratejik konumunun önemini okuyucusuna kavratır.

Yazar, romanında XIX. yüzyılda Arnavutluk'ta siyasi ve askerî alanlarda hâkimiyet kuran Tepedelenli Ali Paşa'ya da yer verir. Ahmet Mithat Efendi, Paşa'nın ailesini, çocukluğunu ve çocukluk döneminin geçtiği yerler hakkında da bilgi verir. Ali Paşa'nın önceleri Osmanlı için ne kadar önemli bir devlet adamı olduğunu anlattıktan sonra zamanla Osmanlı için adeta bir bela olduğundan da bahseder.

Ahmet Mithat Efendi son olarak Solyotlar hakkında da okuyucusunu bilgilendirir. Solyot halkının ismini bir savaşta ölen "Soli" namında birinden aldığı söyler. Bu halkın yaşadığı coğrafyadan ve halkın geçim kaynaklarından bahsettikten sonra Solyot kadınlarının da bir erkek gibi savaşa gittiğini, onların erkeklerin yaptıkları işleri yaptıklarını anlatır. Daha sonra da, Solyot kadınlarının yaşadıkları döneme göre iffetlerine ne kadar bağlı olduklarına da dikkat çeker. Ayrıca Hidrellez'in Arnavut halkı için önemine de değinir. Diyebiliriz ki, Ahmet Mithat Efendi, bu romanı ile hem Arnavutluk'un sosyal ve siyasi durumunu ele alır, hem de Arnavutluk'ta yaşayan çeşitli halkların yaşayışlarını gözler önüne serer.

Kaynaklar

- Ademi, R. (2013). Bağımsızlığa Giden Yolda Arnavutlar. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C 6, S 26.
- Ahmet Midhat Efendi (2002). *Arnavutlar Solyotlar-Demir Bey Yahut İnkişâf-ı Esrâr-Fennî Bir Roman Yahut Amerika Doktorları*. haz. Nuri Sağlam-M. Fatih Andı, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi* (1992). C II, İstanbul: Ana Yayıncılık.
- Bayraktar, H. (2007/1). Osmanlı'nın Balkanlardan Çekilmesi: Savaşlar, İsyanlar ve Göçler. *Balıkesir Üniversitesi, F.E.F. Karesi Tarih Kulübü Bülteni*.
- Bilge, M. (1995). Arnavutluk. *İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları.
- Birecikli, İ. B. (2009). Arnavutluk Meselesi Üzerine Bir Değerlendirme. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, "Prof. Dr. Reşat GENÇ'e ARMAĞAN", Özel Sayı-II, C 29.
- Coşkun, E. - Ensar, F. (2000). Evliyâ Çelebi Seyahatnâme'sinde Arnavutluk-I. *Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, S 16.
- Feyzioğlu, H. S. (2004). 19.Yüzyıl Başlarında Arnavutluk'da İktidar Mücadelesi. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. XXIII, S 36.
- Feyzioğlu, H. S. (2012). Tepedelenli Ali Paşa'nın Derbentler Başbuğluğu. *GAMER*, C I, S 1.
- Göktaş, O. (1995). *Balkanların Anahtar Ülkesi Arnavutluk*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. GÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Bölümü. Ankara.
- İzeti, M. (2005). Arnavutlar ve Bektaşilik. *Uluslararası Bektaşilik ve Alevilik Sempozyumu I-Bildiriler ve Müzakereler*, SDÜ, İlahiyat Fakültesi, Isparta.
- Kuzucu, K. (2012). Layihalar Işığında Bağımsızlık Sürecinde Arnavutluk'un Sosyal ve Siyasi Durumu (1860-1908). *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, XII/2.
- Likaj, M. (2012). Kültür Kavramı, Bazı Tanımlar ve Tartışmalar: Arnavut ve Türk Kültürlerinin Karşılaştırmalı Sosyolojik İncelemesi. *Uluslararası Balkan Sempozyumu-Balkanlarda Dostluk ve İşbirliği*, Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Isparta.

- Sezer, H. (2005). Tepedelenli Ali Paşa ve Oğullarının Çiftlik ve Gelirlerine İlişkin Yeni Bilgi–Bulgular. *OTAM*, S 18.
- Şemseddin Sâmi (1314). *Kâmûsü'l-A'lâm*. C 5, İstanbul: Mihrân Matbaası.
- Timur, K. (2004). Ahmet Midhat Efendi'nin “Arnavutlar-Solyotlar” Adlı Romanında Hızır-İlyas Günleri ve Nevruz Bayramı. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, C XXXI.

